

HS-O-19

หมอพื้นบ้าน และตำรับยารักษาโรคแบบพื้นบ้าน พื้นที่เกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา

Folk Medicine and Traditional Dispensatory on Koh Yao Yai Island,
Koh Yao District, Phang Nga Province

อาทิตยา กาหริมากร^{1*} และรุ่งรัตน์ ทองสกุล¹

¹หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
*ผู้รับผิดชอบบทความ Tel.: 0980327350, E-mail address: S6210789134@pkru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติ การเรียนรู้ การสืบทอดวิธีการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน และศึกษาตำรับยาของหมอพื้นบ้าน พื้นที่เกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บข้อมูลหมอพื้นบ้านจำนวน 5 คน โดยลงพื้นที่สนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน

ผลการวิจัยพบว่า 1) หมอพื้นบ้านเป็นผู้สูงอายุ มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ประกอบอาชีพประมง และเกษตรกร มีประสบการณ์การรักษาผู้ป่วยมานานกว่า 10 ปี มีการเรียนรู้วิธีการรักษาโรคจากคนในครอบครัว เครือญาติ และบุคคลใกล้ชิด โดยไม่มีผู้สืบทอดวิธีการรักษาโรค และมีวิธีการรักษาโรคโดยซักถามประวัติ สาเหตุของการเกิดโรค การตรวจร่างกาย และดำเนินการรักษาตามอาการ และ 2) ตำรับยารักษาโรค พบจำนวน 114 ตำรับยา แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 2.1) การใช้ยาสมุนไพร เป็นตำรับยารักษาภายในและภายนอก โดยใช้สมุนไพรในพื้นที่เป็นส่วนประกอบหลัก พบจำนวน 64 ตำรับยา และ 2.2) การใช้ยาสมุนไพรร่วมกับคำกล่าวหรือบทสวดที่เป็นภาษาอาหรับซึ่งสามารถบอกเล่าคำกล่าวหรือบทสวดได้ บอกเล่าคำกล่าวหรือบทสวดได้บางส่วน และบอกเล่าคำกล่าวหรือบทสวดไม่ได้ เนื้อหาคำกล่าวหรือบทสวดส่วนใหญ่เป็นการขอพรจากพระเจ้าให้หายจากอาการเจ็บป่วย ใช้เป็นตำรับยารักษาภายในและภายนอก พบจำนวน 50 ตำรับยา

คำสำคัญ: หมอพื้นบ้าน การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ตำรับยา เกาะยาวใหญ่ จังหวัดพังงา

Abstract

The objective of this research article was to study the history, learning, inheritance and treatment methods of folk medicine and studies of the medicinal formulary of folk medicine on Koh Yao Yai, Koh Yao District, Phang Nga Province in which the qualitative research was applied with collected data by interviewing 5 traditional medical healers.

The results revealed that 1) the traditional medical healers were elderly people older than 60 years of age, working as a fisherman and a farmer, having experience in treating patients for more than 10 years. They have learned how to treat disease from family members, relatives and close circle of people and friends without a successor to cure the disease but with a way to treat the disease by asking about the history cause of disease, physical examination with symptomatic treatment carried out and 2) medicinal formulary, found in 114 drug formulas, divided into 2 characteristics: 2.1) the use of herbal medicine. It is a formulation of internal and external medicines using herbs found in the surrounding area of Koh Yao Yai Island as the main ingredient, found in 64 drug dispensaries and 2.2) the use of herbal medicines in combination with Arabic sayings or chants that can be spoken or chanted with a few words or chants being unable to speak words or chants the content of most of the sayings or chants. The chanting is a prayer

from God for healing sickness used as internal and external medicinal formulary, found in 50 medicinal dispensaries.

Keywords: Folk Medicine, Tradition Medical Treatment, Dispensatory, Koh Yao Yai, Phang Nga province

บทนำ

ปัจจัยพื้นฐานสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค แม้ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วยการสื่อสารและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น รวมถึงมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้น แต่ปัจจัยพื้นฐานทั้งสี่ประการก็ยังคงมีความสำคัญ (เขาว์ เพ็ชรราช, 2554)

การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน หรือแบบโบราณอาศัยภูมิปัญญาในการรักษาจากหมอพื้นบ้านที่มีการเรียนรู้และสืบทอดต่อกันมา กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข (2562, หน้า 1) กล่าวถึงคุณสมบัติของหมอพื้นบ้านสรุปได้ว่า หมอพื้นบ้าน เป็นบุคคลซึ่งมีความรู้ความสามารถในการดูแลสุขภาพของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งมีการสืบทอดกันมานานไม่น้อยกว่า 10 ปี โดยมีความคิด ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และทรัพยากรของท้องถิ่นนั้น ๆ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงในปัจจุบัน

กรมการพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก (2549, หน้า 148) กล่าวถึงรูปแบบการรักษาของการแพทย์พื้นบ้านว่า การรักษาที่ใช้สมุนไพร และไมใช้สมุนไพร โดยสมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการแพทย์ที่มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง และถือได้ว่าเป็นรูปแบบการรักษาหลักของระบบหมอพื้นบ้าน เจนจบ ยิ่งสุมล (2555, หน้า 17) อธิบายความหมาย คำว่า "สมุนไพร" หมายถึง ยาที่ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุ ที่ยังไม่ได้มีการปรับแต่งหรือแปรรูป ผสมกับสารอื่น ๆ ด้วยวิธีการใดยกเว้นการทำให้แห้ง เช่น พืช ลำต้น ใบ ดอก ผล เป็นต้น แม้ว่าในปัจจุบันการแพทย์สมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในการรักษาโรค แต่ชาวบ้านในบางพื้นที่บางชุมชนยังนิยมรักษาโรคด้วยวิธีการแบบพื้นบ้าน

อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ตั้งอยู่บนพื้นที่เกาะ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ทำให้ชุมชนเกาะยาวเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในด้านกายภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และในด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม ส่งผลต่อภูมิปัญญาการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ เช่น การใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ ผสมผสานกับภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้าน เป็นต้น โดยมีประชาชนชาวบ้านที่ทำหน้าที่หมอพื้นบ้านดูแลรักษาโรคให้แก่ชาวบ้านมาอย่างยาวนาน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่จะศึกษา "หมอพื้นบ้าน และตำรับยารักษาโรคแบบพื้นบ้าน พื้นที่เกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา" เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลของหมอพื้นบ้าน และภูมิปัญญาจากการรักษาโรคแบบพื้นบ้านก่อนที่จะสูญหายไปตามกาลเวลา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติ การเรียนรู้ การสืบทอด และวิธีการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านพื้นที่เกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา
2. เพื่อศึกษาดำรับยาของหมอพื้นบ้านพื้นที่เกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกหมอพื้นบ้าน รวมทั้งการสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิดจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่เกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นหมอพื้นบ้านจำนวน 5 คน ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีถิ่นกำเนิดและอาศัยอยู่ในพื้นที่เกาะยาวใหญ่ จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยปรับจากกรอบงานวิจัยของ ไกรศรี ศรีทัพไทย, ศุภลักษณ์ พิกคำ และธวัชชัย กมลธรรม (2563) ศึกษาเรื่อง "รูปแบบการพัฒนาสมุนไพรในจังหวัดสกลนคร" และนำข้อมูลมาเรียบเรียงตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “หมอพั้นบ้าน และตำรับยารักษาโรคแบบพื้นบ้าน พื้นที่เกาะยาวใหญ่ อำเภอกะยง จังหวัดพังงา” สรุปได้ดังนี้

1. ประวัติ การเรียนรู้ การสืบทอด และวิธีการรักษาโรคของหมอพั้นบ้าน

1.1 ประวัติของหมอพั้นบ้าน

หมอพั้นบ้านทั้งหมด 5 คน อายุ 60 ปี ขึ้นไป สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย ประกอบอาชีพประมง และเกษตรกรรม ทุกคนมีประสบการณ์การรักษาผู้ป่วยมานานกว่า 10 ปี

1.2 การเรียนรู้ และสืบทอดวิธีการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน

หมอพั้นบ้านทั้งหมด 5 คน ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษ เครือญาติ และบุคคลใกล้ชิด ทั้งนี้มีการสืบทอดความรู้หลากหลายวิธี เช่น จดจำมาจากการติดตามบรรพบุรุษที่ไปช่วยรักษาชาวบ้านในชุมชน การจดบันทึก และการศึกษาดูด้วยตนเอง นอกจากนี้หมอบ้านยังเป็นทั้งหมอเป่าและหมอสุมไพรในคนเดียว และในส่วนของวิธีการรักษาของหมอพั้นบ้านทั้ง 5 คนนั้น ทุกคนคาดหวังให้ผู้สนใจที่เป็นเครือญาติ และบุคคลทั่วไปเข้ามาศึกษาเรียนรู้ แต่ทั้งนี้ยังไม่มีการสืบทอดความรู้อย่างจริงจังให้แก่ผู้ใด

1.3 วิธีการรักษาโรคของหมอพั้นบ้าน

หมอพั้นบ้านทั้งหมด 5 คน มีวิธีการรักษาโรคที่คล้ายคลึงกัน คือ การสังเกตจากอาการของผู้ป่วยที่มาปรึกษา โดยการซักถามประวัติ สาเหตุของการเกิดโรค และดำเนินการรักษาอาการตามลำดับ มีการใช้สมุนไพรที่มีในชุมชนเป็นส่วนประกอบหลักในการรักษา และมีการติดตามอาการของผู้ป่วยเป็นระยะ ๆ ส่วนอัตราค่ารักษานั้น ไม่มีการเรียกเก็บค่ารักษาจากผู้ป่วย แต่ผู้ป่วยจะตอบแทนค่ารักษาเป็นเงิน หรือเป็นสิ่งของอื่น ๆ ตามกำลังความสามารถ หรือหากมีการเรียกเก็บก็เพียง 1 บาท นอกจากนี้ยังมีหมอพั้นบ้านบางคนที่แจ้งให้ผู้ป่วยทราบว่าต้องมีค่าตอบแทนจะไม่ระบุเป็นจำนวนเงิน โดยให้เหตุผลว่าหากไม่มีค่าตอบแทนจากผู้ป่วยโรคร้ายหรือสิ่งที่ไม่ดีจะย้อนกลับเข้าสู่ผู้รักษา

2. ตำรับยารักษาโรคของหมอพั้นบ้าน

ตำรับยารักษาโรคของหมอพั้นบ้าน พบจำนวน 114 ตำรับยา แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 การใช้ยาสมุนไพร เป็นตำรับยารักษาภายในและภายนอก โดยใช้สมุนไพรในพื้นที่เป็นส่วนประกอบหลัก พบจำนวน 64 ตำรับยา เช่น ยาแก้ริดสีดวงจมูก ยาแก้ฝี ยารักษาแผลสด ยาบำรุงหัวใจ ยาแก้เส้นเลือดหัวใจตีบตัน เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ยาแก้ริดสีดวงจมูก

ส่วนประกอบ ใบหนาดสด เปลือกต้นข่อย ยาฉุน (ยาเส้น) บุหรี่ การบูร พิมเสน ใบกล้วยตานี

วิธีทำ นำใบหนาดสด เปลือกต้นข่อย ยาฉุน มาอย่างละเท่ากัน บุหรี่ 85 จำนวน 2 ม้วน

การบูร พิมเสน พอสมควร รวมทั้งหมดเข้าด้วยกัน ใช้ใบกล้วยตานีแห้งทำให้เป็นหลอด แล้วนำมาอัดใส่ในหลอดอัดให้แน่น

การนำไปใช้ สูบเป็นประจำ 5-10 วัน

ข้อมูลอื่น ๆ ใบหนาดนอกจากจะเป็นส่วนประกอบของยารักษาโรคแล้ว ชาวเกาะยาวยังเชื่อว่า

ใบหนาดใช้ขับไล่หรือป้องกันผีไม่ให้มาหลอกหลอนได้

ยารักษาแผลสด

ส่วนประกอบ ใบขี้ไก่ (ใบสาบเสือ)

วิธีทำ นำใบขี้ไก่ขยี้พอหยาบ ๆ

การนำไปใช้ นำใบขี้ไก่ที่ขยี้แล้ว โปะบริเวณแผลสด ช่วยห้ามเลือดและให้แผลหายเร็วขึ้น

2.2 การใช้ยาสมุนไพรร่วมกับคำกล่าวหรือบทสวด เป็นตำรับยารักษาภายในและภายนอก โดยใช้สมุนไพรในพื้นที่เป็นส่วนประกอบหลักร่วมกับคำกล่าวหรือบทสวด พบจำนวน 50 ตำรับยา ดังนี้

2.2.1 การใช้ยาสมุนไพรร่วมกับคำกล่าวหรือบทสวดที่สามารถบอกกล่าวได้ พบจำนวน 5 ตำรับยา ได้แก่ ยาแก้เริม (พบ 2 ตำรับยา) ยารักษาแผลสด ยารักษาแผลไฟพอม (ไฟลวก) และยารักษาไข้ผัดู (ไข้ทับระดู) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ยารักษาไข้ผัดู

ส่วนประกอบ หนุ่ยานกพร้าว (พร้าววนกุ่ม) หนุ่ยาชั้ดมอญ

วิธีทำ นำหนุ่ยานกพร้าวกับหนุ่ยาชั้ดมอญ ต้มด้วยกัน

การนำไปใช้ กรองน้ำต้มยานำมารับประทาน

ข้อมูลอื่น ๆ

1. การคิดค่าใช้จ่ายเป็นเงิน 1 บาทต่อการรักษา 1 คน
2. ก่อนรับประทานให้บทกล่าวที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นคัมภีร์หลักคำสอนของ

ศาสนาอิสลาม ดังข้อมูลบทสวด บทกล่าวซูเราะฮ์ที่นำเสนอเป็นคำอ่านภาษาไทย พร้อมทั้งอธิบายความหมายประกอบ ดังบทเริ่มต้น และบทกล่าวจบลง ดังต่อไปนี้

กล่าวบทสวด

“อุซอลลี อูรูวิซุนาตอลละเอาเลียชัยคออั้บดุรอชัยคัยยอรอนี ดารอดาตี ชัยคออั้บดุรอชัยลานี รอดียันลอ

อัลลอฮ์ฮุมนฟาตีฮะฮ์”

“พระเจ้าอัลลอฮ์ ผู้ทรงเป็นหนึ่งใน ทรงเป็นที่พึ่งพา พระองค์ไม่ประสูติและไม่ทรงประสูติ

และไม่มีพระเจ้าอื่นใดเสมอเหมือนพระองค์”

หลังจากนั้นให้อ่านซูเราะฮ์ อัล-ฟาติหะฮฺ - ซูเราะฮ์ อัลอิคลาส

“บิสมิลลาฮิรเราะห์มานิ รุรเราะฮิมี อัลฮัมดุลิลลาฮิร็อบบิลอาละมีน อั้รเราะห์มานิรเราะฮิมี มาลิกียามิตดีน อัยยักกะนะอ์บูดู วะอัยยักกะนัส ตะฮีน อัยดีนศ็โรอ์ฎ็อลมุสตะกีม ศ็โรอ์ฎ็อลละฮิเนอันอัมตะอะลัยฮิม ช็อยริลมัฆฎ็อบิอะลัยฮิม วัลกุฎ็อล-ลิลีน”
 “ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ การสรรเสริญทั้งหลายนั้น เป็นสิทธิของอัลลอฮ์ผู้เป็นพระเจ้าแห่งสากลโลก ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ ผู้ทรงอภิสิทธิ์แห่งวันตอบแทนเฉพาะพระองค์เท่านั้นที่พวกข้าพระองค์เคารพอิบาดะฮ์ และเฉพาะพระองค์เท่านั้นที่พวกข้าพระองค์ขอความช่วยเหลือ ขอพระองค์ทรงแนะนำพวกข้าพระองค์

ซึ่งทางอันเที่ยงตรง (คือ) ทางของบรรดาผู้ที่พระองค์ได้ทรงโปรดปรานแก่พวกเขา

มิใช่ในทางของพวกที่ถูกกริ้ว และมีโทษทางของพวกที่หลงผิด”

การกล่าวจบลงด้วยดูอาร์เสกยา

“ลาอิลลาฮาอิลลัลลอฮ์ อัลลอฮ์ฮุเอาวาลัยนา อิสชีรอมุ มุฮัมมัดตุรอซซุลลลอ กุบเลวามีสมารอ ลาอิลลาฮาอิลลัลลอฮ์มุฮัมมัด ลาอิลลาฮาอิลลัลลอฮ์มุฮัมมัดร่อซซุลลลอ เกาเลวาฟือา อินนาบาตอโรซซุลาเราฟิลากาชาติเคาส วัลล่อฮุมิวาเราฮิมูฟิ ชุมมังกาการอ อานุนมายัดุด ฟิเลอาอิลมะฮุดุด ชุมมังกุมุนฟาฮุมลาฮั้รริฮัน ชุมมังกุมุน ฟาฮุมลาเยกิลูน ชุมมังกุมุน ฟาฮุมยาตาคัลลามูน ชุมมังกุมุน ฟาฮุมลาฮุบชีรูน วาซอลลัลล่อฮูอาลาฮั้รริกอ ล ชั้ยียิตินามุฮัมมาดิลาอัสฮาบีฮ์อัจมาอิน

บิเราะมาตีกายาฮั้รเราะฮัมร่อฮิมีน อัลฮัมดุลิลลาฮิร็อบบิลอาละมีน”

“โอ้อัลลอฮ์ ฉันทขอความคุ้มครองตัวกับอัลลอฮ์และความเดาญาณภาพของพระองค์จากความเลวร้ายที่ฉันได้พบและได้ระวัง”

การกล่าวในลักษณะข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการรักษาของหมอพื้นบ้าน ซึ่งตั้งจิตอธิษฐานต่อพระผู้เป็นเจ้าของ (อัลลอฮ์) มีใจความสำคัญว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์เพียงผู้เดียว และภยันี้ ข้าพเจ้าได้ประสบพบเจอ และขอวิงวอนต่อพระองค์ ให้ความเจ็บปวดที่ได้รับรู้จากความประสงค์ของพระองค์ ขอให้เจ็บปวดและสิ้นสุดแต่เพียงเท่านี้ ด้วยเทอญ”

ยาแก้ริม

ส่วนประกอบ หญ้าฮับ (หญ้าไมยราบ)

วิธีทำ หญ้าฮับ ปริมาณเท่า 1 กำมือหลวม ๆ ตัดส่วนหัว-ท้ายส่วนเกินจากก้านมือออก แล้วนำส่วนตรงกลางก้านมือมาต้มน้ำ จนไม่ได้กลิ่นของต้นหญ้า

การนำไปใช้ นำมาดื่มจนหาย

ข้อมูลอื่น ๆ 1. การเก็บต้นหญ้าฮับต้องเก็บอย่าให้เจตนาเองพาดซ้อนทับต้นหญ้า เพราะจะทำให้ฤทธิ์ของตัวยาลดลง และไม่สามารถนำมาใช้เป็นยาได้
 2. การรับประทานยา ก่อนรับประทานให้บทกล่าวที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นคัมภีร์หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ดังข้อมูลบทสวด บทกล่าวซูเราะฮ์ที่นำเสนอเป็นคำอ่านภาษาไทย พร้อมทั้งอธิบายความหมายประกอบ ดังต่อไปนี้

ซูเราะฮ์ อัลอิคลาส

“บิสมิลลลา ฮิรเราะห์มา นิรรอฮีม กุลฮูวัลลอฮุฮุอะหัดุด อัลลอฮุฮุซซอมมัดุด ลัมญาลิตุด วาลัมญลิตุด วาลัมญากุนลาฮุกูฟูนอาหัดุด” (กล่าว 3 ครั้ง)

“...แท้จริงเราได้ประทานอัลเกาะซร์แก่เจ้าแล้ว ดังนั้น เจ้าจงละหมาด...”

หลังจากนั้นให้กล่าวซูเราะฮ์อัลเกาะซร์

“ซูเราะฮ์อัลเกาะซร์ “อินนา อะฮฺ ตอยยุนากัลเกาะซร์ ฟาซอลลิลีร็อบ...”

“พระเจ้าอัลลอฮ์ ผู้ทรงเป็นหนึ่ง ทรงเป็นที่พึ่งพา พระองค์ไม่ประสุมิและไม่ทรงประสุมิ และไม่มีพระเจ้าอื่นใดเสมอเหมือนพระองค์”

การกล่าวดูอาร์หรือบทสวดข้างต้น เป็นบทสวดซึ่งปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอานในศาสนาอิสลาม ซึ่งนัยสำคัญของการกล่าวนี้ เป็นการสื่อสารสิ่งอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยความเชื่อของชาวมุสลิมว่า สิ่งทั้งหลายที่กำเนิดขึ้นล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้าง และแน่นอนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากองค์อัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียว จากบริบทของความเชื่อข้างต้นสามารถกล่าวเชื่อมโยงกับการรักษาอาการป่วย คือ สิ่งที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้าง สื่อถึงการกำเนิด หรือเกิดขึ้นของอาการป่วยต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มาจากพระเจ้า เพื่อวัตถุประสงค์ให้รับรู้ถึงบททดสอบ และในขณะที่เดียวกันก็สร้างสิ่งที่คู่กัน คือ วิธีการแก้ไขปัญหาของบททดสอบนั้น เป็นการสร้างขึ้นเพื่อทดสอบและหาหนทางแห่งความศรัทธาต่อผู้สร้างและผู้ถูกสร้าง ดังนั้น การกล่าวบทสวดหรือดูอาร์ จึงมีความเชื่อมโยงกับการรักษาโรค

การกล่าวลักษณะข้างต้น เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรักษาโรคผ่านผู้กล่าวหรือหมอพื้นบ้าน ซึ่งตั้งจิตอธิษฐานต่อพระผู้เป็นเจ้าของ (อัลลอฮ์) มีใจความสำคัญว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์เพียงผู้เดียว และภยันี้ ข้าพเจ้าได้ประสบพบเจอ และขอวิงวอนต่อพระองค์ ให้ความเจ็บปวดที่ได้รับรู้จากความประสงค์ของพระองค์ ขอให้ความเจ็บปวดสิ้นสุดแต่เพียงเท่านี้ ด้วยเทอญ”

2.2.2 การใช้ยาสมุนไพรร่วมกับคำกล่าวหรือบทสวดที่ไม่สามารถบอกกล่าวได้ พบจำนวน 36 ตำรับยา เช่น ยารักษาอาการนอนไม่หลับ ยารักษาโรคมะเร็ง ยารักษาโรคหัวใจ ยารักษาการเป็นหมัน ยาแก้หนาว เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ยารักษาโรคมะเร็ง

ส่วนประกอบ ใบอังกาบหนู

วิธีทำ นำใบอังกาบหนูมาต้มน้ำ

การนำไปใช้ กรองน้ำต้มยารับประทาน

ข้อมูลอื่น ๆ บอกเล่าคำกล่าวหรือบทสวดไม่ได้ เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถเปิดเผยได้

ยาแก้หนาว

ส่วนประกอบ จุกสับปะรด สารส้ม น้ำเปล่า

วิธีทำ ลอกจุกสับปะรดโดยเอากาบออก จำนวน 3 จุก สารส้มเท่าหัวแม่มือ (จากปลายเล็บ

ถึงโคนเล็บ) ต้มกับน้ำ

การนำไปใช้ ทำรับประทานวันละหม้อ จำนวน 3 วัน

ข้อมูลอื่น ๆ บอกเล่าคำกล่าวหรือบทสวดไม่ได้ เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถเปิดเผยได้

2.2.2 การใช้ยาสมุนไพรร่วมกับคำกล่าวหรือบทสวดที่สามารถบอกกล่าวได้บางส่วน พบจำนวน 10 ตำรับยา เช่น ยาแก้ปวดหัวข้างเดียว ยาแก้ปวดมดลูก ยาแก้พิษสัตว์กัดต่อย ยารักษาไฟลามทุ่ง ยารักษาไข้ป่า (ไข้มาลาเรีย) เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ยาแก้พิษสัตว์กัดต่อย

ส่วนประกอบ ใบไพล

วิธีทำ นำใบไพลมาตำให้ละเอียด

การนำไปใช้ เมื่อนำใบไพลมาตำให้ละเอียด นำมาโปะบริเวณโดนพิษสัตว์กัดต่อย

ข้อมูลอื่น ๆ มีการบอกเล่าคำกล่าวหรือบทสวดได้บางส่วน ซึ่งจะกล่าวถึงดูอาร์ที่เป็นภาษาอาหรับ

เพื่อให้หายจากความเจ็บปวด

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “หมอพื้นบ้าน และตำรับยารักษาโรคแบบพื้นบ้านพื้นที่เกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา” สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ประวัติหมอพื้นบ้าน การเรียนรู้ การสืบทอด และวิธีการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากหมอพื้นบ้าน จำนวน 5 คน อายุ 60 ปี ขึ้นไป ประกอบอาชีพเกษตรกร ทำประมง และได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น จดจำจากการติดตามบรรพบุรุษที่ไปรักษาชาวบ้านในชุมชน การจดบันทึก และการศึกษาด้วยตนเอง ส่วนวิธีการรักษาโรคมะเร็งที่ใช้ยาสมุนไพร ไม่ใช่ยาสมุนไพร ใช้ยาสมุนไพรร่วมกับคำกล่าวทั้งที่บอกกล่าวคำกล่าวนั้นได้ และบอกกล่าวไม่ได้ ทั้งนี้ ลักษณะบริบทของหมอพื้นบ้านจากการศึกษาครั้งนี้เป็นไปในทำนองเดียวกันกับการศึกษาของ กรุณา จันทุม กัลยารัตน์ กำลั้งเหลือ, ทนงศักดิ์ ทองศรีสุข, ปาวิชาติ สัตย์ญารักษ์ และปญญาพร พูลบวรรักษ์ (2559) ศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน กรณีศึกษาตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ โดยพบว่า หมอพื้นบ้านประกอบอาชีพเกษตรกร มีอายุมากกว่า 50 ปี มีการรักษาโรคด้วยวิธีผสมผสานทั้งการเป่าและการใช้ยาสมุนไพรในคนเดียวกัน ส่วนเหตุจูงใจสำคัญที่ทำให้มาเป็นหมอพื้นบ้าน คือ การที่มีบรรพบุรุษเป็นหมอพื้นบ้าน ความรู้ที่ใช้ในการรักษา

ส่วนใหญ่บันทึกไว้ในความทรงจำ และวิธีการรักษาเริ่มจากการซักประวัติคนไข้ร่วมกับการตรวจร่างกาย โดยใช้ศาสตร์พื้นบ้านของแต่ละบุคคล หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่มีการถือศีล ห้ามพูดโกหก เป็นต้น ในขณะที่หมอพื้นบ้านพื้นที่เกาะยาวใหญ่นอกจากดำเนินชีวิตโดยยึดหลักปฏิบัติตามศาสนาอิสลามแล้ว การรักษาโรคแบบพื้นบ้านก็ยังเป็นไปตามหลักศาสนาด้วย ดังจะเห็นว่าในกรณีที่มีคำกล่าวประกอบการรักษาโรค คำกล่าวส่วนใหญ่เป็นการสรรเสริญพระเจ้าสูงสุดของศาสนาอิสลาม

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะของหมอพื้นบ้านในพื้นที่อื่น ๆ พบว่ามีที่มา วิธีการรักษาโรคที่ใกล้เคียงกัน เช่น การรักษาชาวบ้านที่เจ็บป่วยเป็นไปตามประสบการณ์ความเชื่อของบุคคลและความเจ็บป่วยในชุมชนนั้น สำหรับการวินิจฉัยอาการป่วยของคนไข้ส่วนใหญ่หมอสมุนไพรใช้วิธีตรวจร่างกายและซักประวัติ หลังจากนั้นจึงรักษาด้วยสมุนไพรซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ เช่นเดียวกับการศึกษาของ ธรณีส ทงชูช่วย (2556) ที่ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา พบว่า วิธีการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพรแตกต่างกันไปตามชนิด และลักษณะอาการของโรคหรือความเจ็บป่วยที่ปรากฏ มีการใช้คาถา รวมถึงพิธีกรรมตามความเชื่อมาใช้ในการบรรเทาอาการของการบำบัดรักษา มีข้อห้าม ข้อแนะนำสำหรับการปฏิบัติตนของผู้ป่วยระหว่างการรักษา และมีการติดตามผลของการรักษาเป็นระยะ

ตำรับยาที่ใช้ในการรักษาอาการผู้ป่วย พบว่า วิธีการรักษาที่นิยม คือ การรักษาโดยใช้สมุนไพร สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยหลาย ๆ เรื่องแต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันบ้างตามลักษณะของพื้นที่นั้น ๆ เช่น การุณันท์ รัตนแสนวงษ์ (2540) ศึกษาเรื่อง “คติชนวิทยา : ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการดูแลสุขภาพอนามัย กรณีศึกษาอำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น” พบว่าวิธีการรักษาที่พบมากที่สุด คือ การรักษาโดยใช้สมุนไพรและแบบผสมผสาน อรุณพร อิฐรัตน์ และคณะ (2532) ศึกษาเรื่อง “การใช้สมุนไพรภาคใต้” พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ใช้สมุนไพรในการรักษา ซึ่งหมอสมุนไพรยังมีอยู่เป็นจำนวนมากในชุมชน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านนั้นส่วนใหญ่นิยมใช้สมุนไพรมาช่วยในการรักษา ถึงแม้จะมีการนำไปใช้พื้นที่ที่แตกต่างกัน แต่ยังคงมีการใช้สมุนไพรเป็นหลัก ในส่วนการรักษาแบบไม่ใช้สมุนไพรผลการศึกษาที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เช่น อัจฉรา สุจริต (2559) ศึกษาเรื่อง “องค์ความรู้ภูมิปัญญาหมออายุพื้นบ้าน อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์” ผลการศึกษาพบว่า การรักษาโดยไม่ใช้สมุนไพร เป็นการรักษาอาการปวดเมื่อย ซึ่งรักษาด้วยการนวด การดองเส้น การจับเส้น และมีการรักษาโดยการนำอุปกรณ์อื่น ๆ มาช่วยในการรักษา โดยส่วนใหญ่รักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบกระดูก รองลงมาคือใช้สมุนไพรร่วมกับเวทย์มนตร์ ร่วมกับไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ นอกจากนั้นหมอพื้นบ้านยังใช้ตัวยาสมุนไพรที่มีในชุมชน ไม่น้อยกว่า 40 ชนิด เป็นต้น

จากการศึกษาครั้งนี้จะเห็นว่าแม้ปัจจุบันวิทยาการทางการแพทย์มีความก้าวหน้า และมีบทบาทต่อการรักษาโรคมากขึ้น แต่การรักษาโรคแบบพื้นบ้านก็ยังคงอยู่ เพราะหลายครั้งที่โรคบางโรคไม่สามารถรักษาได้ด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน ผู้ป่วยก็จะหันไปพึ่งพาหมอพื้นบ้าน องค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านจึงเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของชุมชน หากไม่มีการศึกษา จัดเก็บ และเผยแพร่ ข้อมูลเหล่านี้อาจสูญหายไปตามกาลเวลา ดังนั้น การศึกษาวิจัยในทุกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับหมอพื้นบ้าน หรือการรักษาโรคแบบพื้นบ้านจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสืบสาน และเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านรักษาโรคให้ยังคงดำรงอยู่

เอกสารอ้างอิง

- กรุณา จันทุม กัลยารัตน์ กำลั้งเหลือ, ทนงศักดิ์ ทองศรีสุข, ปารีชาติ สัตย์ญารักษ์ และบุญญาพร พูลบวรรักษ์. (2559).
 วัฒนธรรมการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน กรณีศึกษาตำบลนาผาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ. วารสารวิจัย
 และการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 11(พิเศษ), 149-156. [ออนไลน์], เข้าถึงได้
 จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/RDIBRU/article/view>. (2565, 15 มีนาคม).
 การุณันท์ รัตนแสนวงษ์. (2540). รายงานการวิจัย คติชนวิทยา: ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการดูแลสุขภาพอนามัย
 กรณีศึกษาอำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2562). คู่มือประกอบการรับรองหมอพื้นบ้าน ตามระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ว่าด้วยการรับรองหมอพื้นบ้าน พ.ศ. 2562. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <https://www.lamphunhealth.go.th>. (2564, 14 ธันวาคม).
- กรมการพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2549). รูปแบบของการรักษาแพทย์พื้นบ้าน. โครงการอนุรักษ์หมอเมืองล้านนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา.
- ไกรศรี ศรีทัพไทย, ศุภลักษณ์ พักคำ และธวัชชัย กมลธรรม. (2563). รูปแบบการพัฒนาสมุนไพรในจังหวัดสกลนคร. วารสารวิชาการ. 16(1), 248-247. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <https://so05.tci-thaijo.org>. (2564, 14 ธันวาคม).
- เจนจบ ยิ่งสุมล. (2555). สารานุกรมสมุนไพรไทย. กรุงเทพฯ: วี.พริ้นท์ (1999).
- เขาว์ เพ็ชรราช. (2554). ปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <https://www.gotoknow.org>. (2564, 14 ธันวาคม).
- ธณีส ทองชูช่วย. (2556). ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ของอำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา. การประชุมมหาดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4. (10 พฤษภาคม 2556), 10-17 [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <http://www.hu.ac.th/conference/conference2013/Proceedings2013>. (2565, 15 มีนาคม).
- อัจฉรา สุมิงเกษตร และชัยวัฒน์ นันทศรี. (2559). องค์ความรู้ภูมิปัญญาของหมอยาพื้นบ้าน กรณีศึกษา อำเภอนาามน จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 9(2), 87-104. [ออนไลน์], เข้าถึงได้: https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tla_research/article/view. (2565, 15 มีนาคม).
- อรุณพร อธิรัตน์ เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย. (2532). การสำรวจการใช้สมุนไพรในชนบทภาคใต้ภายใต้โครงการสาธารณสุขมูลฐาน. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

นามานุกรม

- กอเส็ม อาสาราชภูรี. หมอพื้นบ้าน. (26-27 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.
- กัลยา ทำนากกล้า. หมอพื้นบ้าน. (26-27 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.
- มีท มิ่งพวจารณ์. หมอพื้นบ้าน. (19 พฤศจิกายน 2564, 28 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.
- วรรณภา ห่วงผล. หมอพื้นบ้าน. (26-27 มีนาคม, 12 พฤษภาคม 2565). สัมภาษณ์.
- หาบ ประพฤติ. หมอพื้นบ้าน. (19 พฤศจิกายน 2564). สัมภาษณ์.